

**Міністерство освіти і науки України
Комунальний заклад вищої освіти
“Вінницька академія безперервної освіти”**

**Кафедра екології, природничих
та математичних наук
Магістерська кваліфікаційна робота на тему:**

**ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПРИРОДНІ
КОМПЛЕКСИ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ СЕРЕДНЄ
ПОБУЖЖЯ**

Роботу виконав:

Щерблюк Сергій Миколайович

Науковий керівник:

Мудрак Г.В., кандидат

географічних наук, доцент,

доцент кафедри екології, природничих

та математичних наук

КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

Актуальність теми

Зростаюче антропогенне навантаження на природні екосистеми призводить до деградації рослинного і тваринного світу, природно-територіальних комплексів, зникнення реліктових і ендемічних видів, збіднення генофонду живої природи. Відбувається процес фрагментації ландшафтної структури з утворенням роз'єднаних між собою “зелених островів” природи. Існує загроза того, що природні території при подальшій деградації не виконуватимуть для людини основні функції – екологічну, генетичну, еволюційну, економічну, ресурсну, наукову, освітню, виховну, естетичну, оздоровчу тощо. А існуючі стратегії охорони живої природи, спрямовані на індивідуальну й територіальну охорону, не забезпечують відтворення її цілісності та єдності. Ці природоохоронні функції може виконати екологічна мережа, яка зупинить деградацію екосистем, відтворить природний каркас території шляхом зменшення різних загроз. Наразі потрібна розробка соціальної проблемно-орієнтованої природоохоронної концепції для оцінки ефективності заповідних територій на засадах імперативу духовного, етичного, естетичного значення. При цьому очевидним стає те, що структурним компонентом екологічної оцінки заповідного об'єкта має стати економічна, екологічна і соціальна складові його функціонування.

Мета магістерської кваліфікаційної роботи - провести оцінку рекреаційного навантаження на природні комплекси РЛП “Середнє Побужжя” для реалізації стратегії сталого розвитку Тиврівського району Вінницької області.

Об’єкт дослідження – існуючі природні (натуральні), природно-антропогенні й антропогенні екосистеми і ландшафти структурних елементів РЛП “Середнє Побужжя” в межах Тиврівського району Вінницької області.

Предмет дослідження – вплив різних видів діяльності на екосистеми і ландшафти різних зон РЛП “Середнє Побужжя” в межах Тиврівського району.

Завдання магістерської кваліфікаційної роботи:

- проаналізувати інформаційні джерела, які стосуються основних цілей, завдань і принципів реалізації природоохоронних концепцій;
- подати еколого-географічну характеристику РЛП “Середнє Побужжя” в межах Тиврівського району Вінницької області;
- опрацювати методику визначення екологічної оцінки природних комплексів РЛП “Середнє Побужжя”, згідно запропонованих критеріїв;
- визначити для паркового, лісового і нелісового типів ландшафтів РЛП “Середнє Побужжя” загальний бал екологічної оцінки та стадії рекреаційної дигресії й коефіцієнт рекреації на основі опрацьованої методики;
- враховуючи проведені дослідження, запропонувати шляхи збереження й відтворення біотичного і ландшафтного різноманіття РЛП “Середнє Побужжя”;
- запропонувати стратегію сталого розвитку РЛП “Середнє Побужжя” межах Тиврівського району Вінницької області на основі проведених екологічних досліджень.

Матеріали і методи досліджень. Інформаційною базою 5 досліджень послужили відібрані й опрацьовані матеріали, звіти й доповіді департаментів, державних управлінь, відомств, органів місцевого самоврядування.

Методи дослідження – математико-статистичні (для обробки даних); аналітико-діагностичні; комплексні; ретроспективний і порівняльний аналізи (для виявлення причинно-наслідкових зв'язків); міждисциплінарний; ландшафтно-екологічний і гідроекологічний підходи (для екологічної оцінки ландшафтів); картографічні (для створення карт), моніторингу.

Гіпотеза дослідження полягала в тому, щоб дослідити оцінку рекреаційного навантаження на природні комплекси регіонального ландшафтного парку «Середнє Побужжя». Це необхідно для збереження, створення нових, розширення і оптимізації існуючих заповідних об'єктів, визначення їх екологічного стану, встановлення просторової диференціації, інтеграції, типології, класифікації, формування, динаміки, еволюції, аналізу і прогнозу функціонування існуючих, розробки екологічних паспортів заповідних об'єктів, запровадження системи моніторингу і менеджменту для цілей збалансованого природокористування в контексті стратегії сталого розвитку регіону.

Інноваційність результатів дослідження полягала в тому, що визначено оцінку рекреаційного навантаження на природні комплекси регіонального ландшафтного парку «Середнє Побужжя».

Проведені дослідження дозволять запропонувати ефективну систему моніторингу та менеджменту для реалізації цілей збалансованого природокористування в контексті стратегії сталого розвитку регіону.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися на Міжнародній науково-практичній конференції “Vin Smart Eco” (Вінниця, 2023), на засіданнях круглих столів з питань природозбережувальної роботи (КЗ ВАБО, 2022-2023).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в статті:

Щерблюк С. Рекреаційне навантаження на природні ландшафти РЛП «Середнє Побужжя». “*Vin Smart Eco*”. За науковою редакцією Мудрака О.В. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (18-20 травня 2023, м. Вінниця, Україна). Вінниця: КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”, 2023. С. 111-114.

Збірник наукових праць

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
“ВІННИЦЬКА АКАДЕМІЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ”

Випуск №3(36)

НАУКОВИЙ ВІСНИК

“*Vin Smart Eco*”

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ III МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
18-20 ТРАВНЯ 2023 РОКУ

Вінниця
2023

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ ПРИРОДООХОРОННІ КОНЦЕПЦІЇ: НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ І ПІДХОДИ

З метою припинення процесів погіршення стану НПС необхідно реалізувати природоохоронні концепції, основу яких становлять землі ЕМ, що є стратегічним завданням у досягненні СР території України. Враховуючи, що цінність ПЗОіТ, розділяють на утилітарну й внутрішню, економічну ефективність останніх можливо визначити тільки для окремих видів діяльності в рамках заповідних територій (РЛП), наприклад лікувально-рекреаційної, організовуючи регульований доступ туристів і відпочивальників до природних комплексів та об'єктів культурної спадщини. З цією метою варто розробити відповідні маршрути з урахуванням інтересів і відпочивальників, місцевого населення, забезпечуючи їх необхідною інфраструктурою, варіативністю рекреаційної діяльності із залученням професійних фахівців, які здатні розкрити красу й неповторність кожного із маршрутів з урахуванням екологічних нормативів навантаження. При цьому економічна ефективність, яка, насамперед, визначається у вартісному виразі формує соціальну ефективність, у значній мірі сприяє відверненню рекреаційної деградації природних систем, негативних екологічних наслідків. Враховуючи це наведені дані щодо цінності заповідної території та перспектив її розвитку, збереження природної, культурної, історичної спадщини. Для цього необхідно здійснити моніторинг усіх природоохоронних територій на основі екологічної оцінки ЛК. З метою сприяння СР територій, які мають рекреаційні ресурси, доцільно було б посилити увагу екологічних, освітніх, історико-культурних, туристичних, оздоровчо-лікувальних, інформаційних та інших закладів (установ) щодо визначення критеріїв сприяння розвитку рекреаційного сегменту економіки. Сьогодні потрібна розробка соціальної проблемно-орієнтованої природоохоронної концепції для оцінки ефективності заповідних територій на засадах імперативу духовного, етичного, естетичного значення. Але при цьому очевидним стає, що структурним компонентом екологічної оцінки заповідного об'єкта має стати економічна, екологічна та соціальна складові його функціонування.

В Україні мережа ПЗОіТ на науково-методичних і теоретичних засадах формувалася переважно геоботаніками. Вони виділяли заповідні об'єкти за типом рослинності (наприклад, лісознавці виділяли лісові ділянки, степознавці – степові, гелологи – ВБУ тощо). Зараз простежується тенденція комплексного і репрезентативного підходу до виділення ПЗОіТ. Серед наукових підходів найважливішим є: 1) *раритетний* – зобов'язує для наукових досліджень зберігати рідкісні екосистеми, фітоценози й види флори, фауни і мікобіоти, насамперед, релікти, ендеміки чи зникаючі. Завдяки раритетному підходу найбільш цінні компоненти біому резервують-ся і охороняються в першу чергу; 2) *категоріальний і функціональний* дозволяє формувати єдину структуру взаємодоповнюючих категорій і функцій ПЗОіТ, а при необхідності розробляти нові. Він дозволяє проводити резервування природних територій під заповідання. Категоріальна структура має бути динамічною залежно від пріоритетних цілей охорони й зміни функцій її деяких елементів; 3) *режимності збереження* дозволяє запроваджувати всі науково-обгрунтовані види режимів збереження екосистем, який поєднується із системою природокористування і територіального впорядкування. Ця система формується разом з єдиною системою ПЗОіТ; 4) *моніто-ринговий*. Система заповідних територій формується для виконання глобальних, національних, регіональних і локальних завдань. Вона буде об'єктивною і повноцінною лише тоді, коли матиме розгалужену мережу об'єктів, необхідних для проведення моніторингу антропогенних процесів, що відбуваються на різних екорівнях організації біому.

Карта-схема адміністративних округів Вінницької області

Проект адміністративно-територіального устрою субрегіонального рівня Вінницької області

Пропозиції Мінрегіону

Кількість проектних

ОТГ – 56,

з них:

- міських – 18
- селищних – 23
- сільських – 15

Кількість об'єднаних районів – 3,

1. Вінницький – 955,0 тис. осіб

(в т.ч. м. Вінниця – 371,9 тис. осіб)

2. Могилів-Подільський – 273,5 тис. осіб

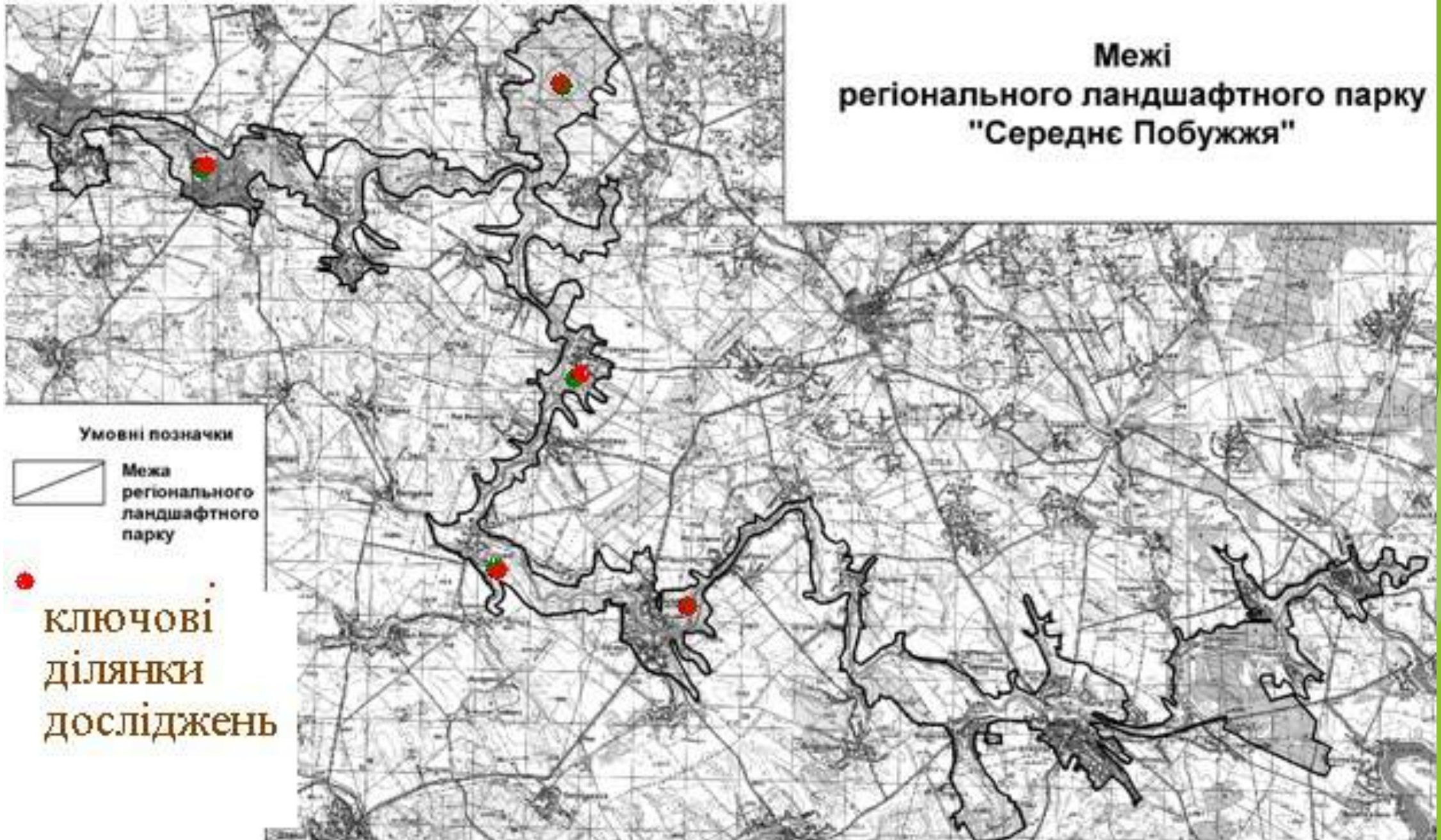
3. ладимирський – 344,6 тис. осіб

РЛП "Середнє Побужжя"

Карта-схема адміністративно-територіального устрою субрегіонального рівня Вінницької області

Межі
регіонального ландшафтного парку
"Середнє Побужжя"

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПРИРОДНІ КОМПЛЕКСИ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ “СЕРЕДНЄ ПОБУЖЖЯ” 14

Подана загальна характеристика РЛП “Середнє Побужжя” за фізико-географічним, геоботанічним і біогеографічним районуванням. Детально розглянуто склад території парку, адміністративне розташування, площу, еколого-географічну характеристику. Окремо з’ясовано рослинність, флору і фауну парку, які формують біотичне і ландшафтне різноманіття його території. Проведено функціонального зонування та визначено ключові ділянки досліджень природних комплексів РЛП “Середнє Побужжя”. Здійснено екологічну оцінку природних комплексів РЛП “Середнє Побужжя” користуючись психолого-естетичними й географо-естетичними критеріями для трьох типів ландшафтів: паркового, лісового і нелісового. Встановлено максимальне рекреаційне навантаження на природні комплекси у межах РЛП “Середнє Побужжя” за розподілом типів ландшафтів та враховуючи організовану форму рекреації. Розглянуто проблеми збереження і відтворення біотичного і ландшафтного різноманіття РЛП “Середнє Побужжя”. Запропоновано стратегію сталого розвитку РЛП “Середнє Побужжя”. Виокремлено такі стратегічні завдання: 1) охорона еталонних широколистяних, хвойних та мішаних лісів у поєднанні з ділянками лучної і прибережно-водної рослинності; 2) створення належних умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в натуральних умовах з дотриманням певного режиму охорони; 3) розробка і впровадження нових методів охорони природних комплексів; 4) реалізація комплексу заходів, які забезпечують довговічність лісових насаджень в умовах значних рекреаційних навантажень; 5) створення сприятливих умов відпочинку населення у природному доквіллі; 6) здійснення традиційного природокористування. Запропоновано комплекс заходів збереження і відтворення біотичного і ландшафтного різноманіття РЛП “Середнє Побужжя”.

Функціональне зонування регіонального ландшафтного парку "Середнє Побужжя"

Картосхема функціонального зонування та ключових ділянок досліджень природних комплексів РЛП "Середнє Побужжя"

Висновки

1. Проаналізовано цілі, завдання і принципи реалізації природоохоронних концепцій. Встановлено, що охорона біотичних ресурсів і ландшафтного різноманіття потребує встановлення особливого режиму охорони на окремих територіях. 16

2. Встановлено, що нормальне функціонування і самовідновлення біосфери в будь-якому регіоні можливе лише за умови наявності в ньому не менше 10-15% площі, зайнятої природно-заповідними територіями. Під час проведених досліджень з'ясовано, що у Тиврівському районі фактична площа ПЗФ становить 2723,95 га, що складає 3,09% від його загальної площі, а лісистість – 12,4%, що є недостатнім для цієї території. На РЛП “Середнє Побужжя”, фактичною площею 2618,2 га, припадає – 4,61% заповідних територій Вінницької області.

3. Виявлено, що існуюча мережа ПЗФ не забезпечує достатньою мірою збереження ландшафтного та біотичного різноманіття Тиврівського району.

4. Подано детальну еколого-географічну характеристику РЛП “Середнє Побужжя” в межах Тиврівського району Вінницької області.

5. Згідно опрацьованих методик на території РЛП “Середнє Побужжя” визначено три типи ландшафтів природних комплексів: парковий, лісовий і нелісовий. Загальний бал естетичної оцінки 24, в т. ч. психолого-естетичної оцінки – 10 балів, географо-естетичної оцінки – 14 балів.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!